

แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน: เหลียวหลัง แลหน้า นำพาเศรษฐกิจชุมชนสู่ทางรอด

The economic community concept: Look back, Go forward, Bring Economic Community to survive

อัครเจตน์ ชัยภูมิ*

Akkarajet Chaiyaphum

บทคัดย่อ

ภาวะวิกฤติเศรษฐกิจตั้งแต่กลางปี 2540 และพระราชดำรัสของในหลวง ประกอบกับปรัชญาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 8 เน้นการพัฒนา “คน” และรัฐธรรมนูญใหม่ที่ให้ความสำคัญต่อ “ชุมชนท้องถิ่น” ได้สร้างกระแสอย่างกว้างขวางให้สังคมกลับมาทบทวนแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยเฉพาะเศรษฐกิจชุมชนของชุมชนในชนบท ในช่วงปี 50 ปีที่ผ่านมา การพัฒนาประเทศไม่ได้สร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้แก่ชุมชนท้องถิ่นในชนบท หรือ “เศรษฐกิจของฐานล่าง” ซึ่งเป็นเศรษฐกิจของประชากรส่วนใหญ่ จึงมีส่วนสำคัญยิ่งต่อความยั่งยืนของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศโดยรวม

ดังนั้น เศรษฐกิจชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจของชาติ เพื่อให้เศรษฐกิจของชาติมีความเจริญ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาเศรษฐกิจในระดับล่าง คือเศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจชุมชนเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการดำเนินกิจการทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ทั้งด้านเกษตรกรรม อุตสาหกรรม บริการ ด้านการผลิต การบริโภค และการกระจายผลผลิต โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐกิจชุมชน คือ การมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ และร่วมรับประโยชน์ บนฐานรากของความสามารถ ศักยภาพของชุมชนที่อยู่ จากการใช้ทุนในสังคมตนเองที่มีอยู่หรือสามารถจัดหาได้ตามศักยภาพที่ตนเองมีอยู่

คำสำคัญ: แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน, เศรษฐกิจชุมชนสู่ทางรอด

Abstract

The economic crisis since the mid-2540, and the royal remark of King including the philosophy of the Economic Development Plan No. 8, emphasis on the “people” development, and the new constitution prioritizes more important to “The Local community”. It has generated widespread to the society to review the economic development of the country, especially the Economic Community of rural communities in the past 50 years. The country's developing does not build the economic strength for rural communities, or "economy of the lower base," that is the economy of the majority population. It is very important to the sustainability of economic and social development of the country as a whole. Therefore, the economic community is a part of national economy. For the growth of national economy, it is necessary to develop the lower level economy that is economic community. The economic community is about the implementation of various economic activities including agriculture, industry, services, manufacturing, and distribution of consumer products through the local community involvement in resolving the basic economic community. That is participation together to share ideas and to share some benefits which is based on foundation of ability, and the community's potential from the use of social capital or their existing potential.

* อาจารย์คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์.

Key words: The economic community concept, Economic Community to survive.

แนวคิดทั่วไปของเศรษฐกิจชุมชน¹

เศรษฐกิจชุมชนเป็นเศรษฐกิจที่กระจาย ไม่กระจุกตัวเหมือนเศรษฐกิจรัฐหรือเศรษฐกิจทุน เพราะมีการกระจายความเจริญ การติดต่อสื่อสารเป็นแบบแนวนอนหรือเป็นแบบกระจาย ตลาดไม่ผูกขาด ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นเครือข่าย ดังนั้นเศรษฐกิจชุมชนจึงเป็นภาพของ การกระจายความเจริญที่อยู่ทั่วประเทศ เพราะเป็นระบบที่คำนึงถึงศีลธรรม ครอบครัว เพื่อนบ้าน และท้องถิ่นของตนเอง มีความเสมอภาคและมีความยุติธรรมต่อกัน² การผลิตเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญที่สุดของการค้า การแลกเปลี่ยน หรือการตลาดมีความสำคัญเช่นเดียวกันเป็นอันดับถัดไป ดังนั้นผู้ผลิตและชุมชนต้องพึ่งตนเองให้ได้เพื่อในที่สุดประเทศชาติก็จะสามารถพึ่งตนเองได้เช่นกัน

นักรทวิทย นาดสุภา³ ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชนไว้ว่า เศรษฐกิจชุมชนมีครอบครัวเป็นหน่วยการผลิต แรงงานของสมาชิกในครอบครัวเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด เพราะแรงงานเป็นสิ่งที่ครอบครัวมีอยู่โดยธรรมชาติ ไม่ต้องจ้าง เป็นสิ่งที่มีมากับสถาบันครอบครัวโดยทั่วไปครอบครัวคิดถึงการอยู่รอดก่อนแล้ว จึงสะสมและค้าขาย พึ่งแรงงานในครอบครัวพึ่งทรัพยากรท้องถิ่น พึ่งตัวเองและพึ่งชุมชนก่อนและหากจะขายซึ่งเป็นขั้นตอนที่สูงก็จะขายในตลาดใกล้ตัวตลาดภายในประเทศ แนวคิดนี้มุ่งให้คำนึงถึงชุมชนศีลธรรม ครอบครัว เพื่อนบ้านและท้องถิ่นเป็นหลัก

มงคล ด่านธานี⁴ ได้ให้แนวคิดในเรื่องเศรษฐกิจชุมชนไว้ว่า เศรษฐกิจชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจชาติ ในการพัฒนาเศรษฐกิจระดับชุมชน จะต้องมีความสัมพันธ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจระดับประเทศ และต้องสัมพันธ์กับการเมือง การปกครอง การศึกษา วัฒนธรรมของคนทั้งประเทศ การทำงานเพื่อการดำรงชีพอยู่ร่วมกันชาวบ้านสนใจในการรวมกลุ่ม อาทิการปลูกพืช กิจกรรมการผลิตนอกการเกษตร การบริการ เพื่อให้เกิดพออยู่พอกิน เพื่อ ความพึงพอใจ เพื่อให้คุ้มกับการลงทุนหรือเพื่อกำไร ผลที่เกิดตามมาทำให้คนมีความสุข ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง

โสภณ สุภาพงษ์⁵ กล่าวถึงเศรษฐกิจชุมชนว่า เป็นแนวคิดในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและเชื่อว่าจะสามารถแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศได้ ซึ่งเศรษฐกิจชุมชนเน้นการพึ่งตนเองและการเติบโตโดยมีทุกอย่างพอเพียง ได้แก่ การมีการแบ่งปันพอเพียง มีตลาดพอเพียง มีวัตถุดิบพอเพียง มีความรู้พอเพียง มีการผลิตพอเพียง และมีความดีพอเพียง โดยค่อยๆ เติบโตในสังคมชนบทนั้นมีพื้นฐานทางการเกษตร ดังนั้นความพอเพียงในสังคมชนบท คือ การปลูกทุกอย่างที่กินและกินทุกอย่างที่ปลูกที่เหลือก็ขาย พอขาดได้ก็มีเงินออมซึ่งในระบบเศรษฐกิจชุมชนนั้น ชุมชนสามารถร่วมมือกับองค์กรภายในการค้าขาย แต่ต้องเป็นองค์กรที่เปิดเผยและให้ชาวบ้านเป็นเจ้าของจนสามารถกลายเป็นองค์กรชุมชนที่พึ่งตนเองได้ โดยองค์กรชุมชนที่พึ่งตนเองได้นั้นมีพื้นฐานมาจากครอบครัวแต่ละครอบครัว และชุมชนที่มีการบริโภคพอเพียงและมีเงินออกมาร่วมกันเพื่อจัดทำารผลิต การค้า และสวัสดิการร่วมกัน

เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง พฤติกรรมของชุมชนในการใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อสนองตอบความต้องการของชุมชน โดยเศรษฐกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลหรือองค์กรชุมชน หรือเอกชนร่วมกิจการ ช่วยกันดำเนินงานด้วยตนเองทั้งหมด หรือบางส่วนโดยประสานทำงานกับ พหุภาคีและผู้คนในท้องถิ่น มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและ

¹ สุเทพ พันประสิทธิ์, เอกสารคำสอนวิชา “เศรษฐกิจพอเพียง”, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 2555), หน้า 37.

² สันติ พิริยะรังสรรค์, เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองฉบับมหาดไทย: ประเทศยากจนประชาชนมั่งคั่ง, ในเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง: แนวความคิดและยุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย กรมการปกครอง, 2541).

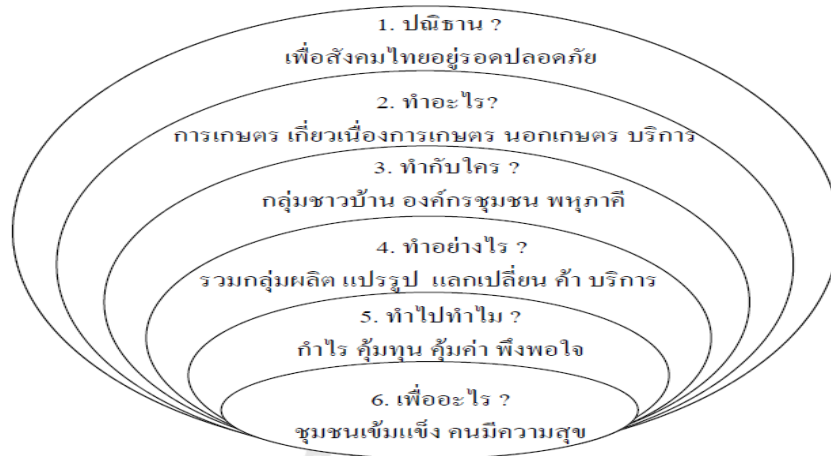
³ นักรทวิทย นาดสุภา, แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2544), หน้า 14-15.

⁴ มงคล ด่านธานี, เศรษฐกิจชุมชนเชิงระบบ: หลักการและแนวการปฏิบัติในเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง: แนวความคิดและยุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย กรมการปกครอง, 2541), หน้า 91-94.

⁵ โสภณ สุภาพงษ์, เศรษฐกิจพอเพียงทางรอดสังคมไทย. (นิตยสารสารคดีครอบครัว (กันยายน) 2541), หน้า 71-79.

เทคโนโลยีที่เหมาะสมช่วยเหลือการผลิต การตลาด ทุนการจัดการร่วมกันในเรื่องเกี่ยวกับการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร การค้าขาย การบริการ การท่องเที่ยว การพัฒนาส่งเสริมวัฒนธรรมในท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดรายได้ ส่งผลต่อบุคคล ครอบครัวและชุมชน⁶

สรุป แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของชุมชน ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมทางการผลิต การแปรรูป การขายผลผลิต การซื้อ และการบริโภคในชุมชน อาจจะเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้ และกำไรในชุมชน

(ภาพที่ 1): กรอบแนวคิดของเศรษฐกิจชุมชน⁷

จากรูปภาพที่ 1 เป็นแนวคิดของเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการตามลำดับดังต่อไปนี้

1. ปณิธาน หมายถึง เศรษฐกิจชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจชาติ ผู้ที่เกี่ยวข้องจึงต้องดำเนินการด้วยความมุ่งมั่น ต้องสัมพันธ์กับ การเมือง การปกครอง การศึกษา และวัฒนธรรมของคนทั้งประเทศ การดำเนินการเศรษฐกิจใด ๆ จะไม่ช่วยให้บรรลุปณิธานได้

2. ทำอะไร หมายถึง ทำงานเพื่อดำรงชีพในแนวสัมมาชีพ เพื่ออยู่ร่วมกับเพื่อนมนุษย์อื่นๆในชุมชน เช่น การเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ แปรรูปผลผลิต ตัดเย็บเสื้อผ้า ปลูกพืชสมุนไพร บริการ ท่องเที่ยว เป็นต้น

3. ทำกับใคร หมายถึง ชาวบ้านรวมกลุ่มกันเองอย่างไม่เป็นทางการ ไม่เป็นนิติบุคคล เช่น สหกรณ์ สมาคม หรือรวมกลุ่มกับนักพัฒนาเอกชน เจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือนักวิชาการ

4. ทำอย่างไร เมื่อรวมกลุ่มแล้วก็ทำการผลิตสินค้า แปรรูป และซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า

5. ทำไปทำไม เนื่องจากชาวบ้านมีระดับการทำความเข้าใจกันต่างกัน การรวมกลุ่มจะช่วยให้เกิดความพอใจ เกิดความพึงพอใจ เพื่อจะเกิดความค้ำค้ำกับการลงทุน และเพื่อกำไร

6. เพื่ออะไร เป็นการรวมตัวของชุมชนในระดับล่างสุดของสังคม เพื่อร่วมกันทำงานให้คนมีความสุข และชุมชนมีความเข้มแข็ง

⁶ ภัทรธิดา ผลงาม, ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์, (เลย: รุ่งแสงธุรกิจการพิมพ์, 2547).

⁷ มงคล ดำเนินานันท์, เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองเชิงระบบ, (กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดยูเคชั่น, 2541).

แนวคิดพื้นฐานของเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง^๘ มีดังนี้

1) เริ่มที่ชุมชนในชนบทหรือภาคเกษตรกรรม ในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งเป็นเศรษฐกิจพื้นฐานของประเทศ อันเป็นรากฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับภาค จุดสำคัญของเศรษฐกิจชุมชน คือ ยึดชุมชนเป็นหลัก ประชาชนต้องสามัคคีร่วมมือกัน ช่วยเหลือกันการพึ่งตนเองและสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งเป็นเสมือนทุนทางสังคมโดยเริ่มจากการส่งเสริมการผลิตพื้นฐาน คือ เกษตรผสมผสานซึ่งภาครัฐ ภาคเอกชน ต้องเข้าไปให้การช่วยเหลือสนับสนุน จัดหาสระน้ำในแปลงไร่นาของเกษตรกร และทำแหล่งน้ำขนาดเล็กในพื้นที่ให้เป็นแหล่งน้ำสำรองสำหรับเติมน้ำในแหล่งน้ำในแปลงไร่นา ขณะเดียวกันก็เป็นมาตรการป้องกัน และแก้ไขปัญหาภัยแล้งในช่วงฤดูภัยแล้งด้วย ทั้งนี้การดำเนินการดังกล่าว ต้องเน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนเป็นหลัก

2) ส่งเสริมการรวมกลุ่มของประชาชน โดยการใช้กิจกรรมทางเศรษฐกิจเป็นเครื่องมือเป็นปัจจัยที่เชื่อมความสัมพันธ์ของสมาชิกเพราะกิจกรรมทางเศรษฐกิจนี้เป็นสิ่งที่สมาชิกเห็นประโยชน์ที่เป็นรูปธรรม เป็นเรื่องใกล้ตัว เช่น การรวมกลุ่มที่มีเป้าหมายทางการผลิต กลุ่มเพื่อระดมทุน กลุ่มเพื่อการแปรรูปผลผลิต กลุ่มเพื่อการตลาด และกลุ่มอาชีพอุตสาหกรรมในครัวเรือน เป็นต้น

3) การสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชน โดยที่ประชาชนในชนบทมีการรวมกลุ่มมานานแล้ว ซึ่งมีทั้งที่ประสบปัญหาและที่ประสบผลสำเร็จ มีการพัฒนาตัวเองให้เข้มแข็งสามารถ พึ่งตนเองได้ก็มีอยู่มากมาย แต่กลุ่มเหล่านั้นกระจายกันอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ขาดการเชื่อมโยง ดังนั้นหากจะสร้างความเข้มแข็งให้แก่มูลฐานชาวบ้านจะต้องส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายของกลุ่มชาวบ้านขึ้น โดยจะต้องสำรวจว่า มีกลุ่มชาวบ้านอยู่ที่ไหนบ้าง ทำอะไรกันอยู่ และมีความสามารถในการบริหารงานกันอย่างไร ในขณะเดียวกันจะต้องรู้ว่ากลุ่มชาวบ้านนั้นมีปัญหาข้อจำกัด มีอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมอะไรบ้าง เพื่อให้ภาครัฐสามารถให้การสนับสนุนได้ตรงตามความต้องการ อันจะทำให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจพื้นฐานแบบพึ่งตนเองของชุมชนได้

4) สนับสนุน ส่งเสริมการตลาดรูปแบบต่าง ๆ ปัญหาพื้นฐานภาคเกษตรกรรมหรืออุตสาหกรรมในครัวเรือนคือ “ตลาด” ซึ่งเมื่อชาวบ้านทำการผลิตผลผลิตทางการเกษตรแล้วไม่สามารถจำหน่ายได้ในราคาที่เป็นธรรม แนวคิดในการแก้ปัญหาดังกล่าว คือ การจัดให้มีตลาดนัดชุมชน หรือลานค้าชุมชน ในทุกอำเภอเพื่อให้กลุ่มเกษตรกรหรือกลุ่มอาชีพนำผลผลิตออกจำหน่าย ซึ่งจะช่วยให้เกษตรกรมีตลาดที่ขายผลผลิตได้อย่างเป็นธรรม และประชาชนในเมืองเองก็ซื้อผลผลิตได้ในราคาถูก ในขณะเดียวกันเกษตรกรและกลุ่มอาชีพ ก็สามารถนำลานค้าชุมชนเป็นเวทีแห่งการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการผลิต ซึ่งจะเป็นการช่วยให้มีการพัฒนา คุณภาพผลผลิต หรือผลิตภัณธ์ของตนเองได้ดียิ่งขึ้น และยังเป็นสถานที่ที่จะทำให้อาหารธุรกิจได้เข้ามาคัดเลือกซื้อ สั่งซื้อผลผลิตหรือผลิตภัณธ์ที่จะนำไปจำหน่าย

5) จัดให้มีเวทีประชาคมเศรษฐกิจพื้นฐานของชุมชนในทุกระดับ เพื่อเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นปรึกษาหารือ แก้ไขปัญหาของชุมชนเอง วางแผนจัดทำโครงการ และการแสวงหางบประมาณในลักษณะแบบ “คิดเอง ทำเอง” ระหว่างเพื่อนด้วยกัน โดยมีผู้แทนจากส่วนราชการหน่วยงานองค์กรพัฒนาเอกชนคอยเสริมความช่วยเหลือให้เป็น “เวทีประชาคมเศรษฐกิจชุมชน/หมู่บ้าน” และขยายเป็นเวทีประชาคมในระดับอำเภอต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่า “ตนแลเป็นที่พึ่งแห่งตน” ดังนี้

(5.1) มนุษย์จำเป็นต้องบริโภคปัจจัยสี่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาหาร จึงควรผลิตเพื่อบริโภคเองให้ได้มากที่สุด ดังที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสว่า “ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาตนเองให้ได้หมดทั้งร้อยเปอร์เซ็นต์ เกษตรกรอาจเริ่มต้นพึ่งตนเองจาก 10 เปอร์เซ็นต์ เป็น 20 เปอร์เซ็นต์แล้วค่อย ๆ ยกระดับขึ้นไปเรื่อย ๆ ก็ได้” รูปแบบการผลิตที่เป็นพื้นฐานและเป็นอุดมคติ เพื่อการพึ่งตนเอง คือ ทำเกษตรแบบผสมผสานที่เหมาะสมกับสภาพภูมิศาสตร์ และทรัพยากรของท้องถิ่นที่ผ่านมาเน้นการเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยว (Mono Crop) เพื่อขายได้เงินไปซื้อข้าวอาหาร สิ่งของเครื่องใช้มาบริโภคทำให้มีหนี้สินไม่เป็นตัวของตัวเอง สถาบันครอบครัวและชุมชนล่มสลายเพราะรายได้ไม่เพียงพอต้องอพยพแรงงานเข้าสู่เมืองและภาคอุตสาหกรรม สิ่งจำเป็นต่าง ๆ ล้วนถูกกำหนดราคาโดยกลไกตลาด

^๘ชลิตา เพียรสร้าง, รายงานการวิจัยอิสระ เรื่อง การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา: อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด, (รายงานวิจัยอิสระ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554).

สินค้าบริโภคจึงมีราคาสูง คนส่วนใหญ่จึงเกิดการหนี้สิน แต่เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองจะส่งเสริมให้ครอบครัวมีผลผลิตเพื่อบริโภคอย่างเพียงพอ ส่วนที่เหลือจึงนำไปขาย ผลผลิตส่วนเกินที่ออกสู่ตลาดจึงเป็น “กำไร” เกษตรกรเป็นผู้กำหนด หรือตัวกระทำ (Actor) ต่อตลาด ไม่ใช่กลไกตลาดเป็นผู้กำหนด

(5.2) การรวมกลุ่มของชาวบ้านระดับชุมชน หมู่บ้าน และตำบลจะทำให้เกิดพลัง และเกิดการต่อรองในระบบตลาดได้ในขณะที่เศรษฐศาสตร์กระแสโลกาภิวัตน์ให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มพ่อค้าและสมาคมอุตสาหกรรมมากกว่า แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองมุ่งให้ชาวบ้านเป็นทั้งเจ้าของทุนและผู้ประกอบการทางเศรษฐกิจเอง โดยถือว่า วัตถุประสงค์ แรงงาน ทักษะ ทุนและยุทธศาสตร์ ทางธุรกิจต้องอยู่ภายใต้การตัดสินใจด้วยตนเอง (Self-determination) ของสมาชิกชุมชน รัฐเป็นเพียงผู้สนับสนุนข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ในการบริหารจัดการ สนับสนุนการทำวิจัยเพื่อการพัฒนา ผลผลิตและเทคโนโลยีการผลิต รวมทั้งปรับปรุงแก้ไขกฎหมายระเบียบต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนธุรกิจชุมชนให้มีอนาคตการรวมตัวเป็นกลุ่มของชาวบ้านเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นและขาดไม่ได้ หากไม่รวมตัวกันเศรษฐกิจตลาดจะทำลายชุมชนเพราะการแก่งแย่งแข่งขัน ตลาดก็จะปั่นป่วนเพราะคนในชุมชนและในประเทศขาดกำลังซื้อ

(5.3) ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง (Self-reliance Economic) ของชุมชนใช้คุณธรรม และวัฒนธรรมดั้งเดิมของไทยเป็นแกนกลางของการจัดกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ทั้งการทำความดี มีสัจจะ มีเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และคำสอนพระพุทธศาสนาทั้งหลาย โดยที่สิ่งเหล่านี้เป็นทั้ง แบบแผนพฤติกรรมในสังคมและเป็นมิติในการทำธุรกิจพร้อมกันไป ระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง จึงเป็นระบบเศรษฐกิจที่กำกับด้วยคุณธรรม (Moral Economic) ส่วนระบบเศรษฐกิจแบบตลาดตามหลักเศรษฐศาสตร์กระแสโลกาภิวัตน์นั้นมุ่งใช้วัตถุ คือ กำไร เป็นแรงจูงใจในการทำธุรกิจเพียงอย่างเดียว การขายสิ่งที่ตนมีและการส่งออกเพื่อให้ได้เงินตราจึงเป็นเป้าหมายสำคัญ

(5.4) การประสานเชื่อมโยง (Articulation) ระหว่างแนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองกับแนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสโลกาภิวัตน์ โดยระบบเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองไม่ได้ปฏิเสธระบบตลาด แต่ถือว่าตลาดมีความจำเป็นแต่ต้องเปลี่ยนความสำคัญทางการค้าระหว่างเกษตรกรกับพ่อค้า นักธุรกิจ และระหว่างปัจเจกบุคคลกับปัจเจกบุคคล มาเป็นความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับพ่อค้า เป็นกลุ่มกับปัจเจกชน ชุมชนเป็นเจ้าของหรือผู้ประกอบการเอง และมีการสร้างเครือข่าย ชุมชนระดับอำเภอ จังหวัด ภาคและประเทศอาณาจักรธุรกิจและอำนาจการต่อรองของชุมชนก็จะมากยิ่งขึ้น และเป็นประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ของประเทศมากขึ้นด้วย

สรุป แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นให้มั่นคง โดยเริ่มต้นจากการปรับกระบวนการพัฒนาแบบแยกส่วน (Split Type Development) ไปสู่การพัฒนาอย่างบูรณาการ (Holistic Approach) ซึ่งทุกส่วนมีความเชื่อมโยงกันว่า เมืองและชนบทไม่สามารถแยกส่วนกันได้ ในการพัฒนาเกษตรอุตสาหกรรมและการบริการเกื้อกูลกัน ขณะเดียวกันควรสร้างโอกาสการเรียนรู้ให้แก่คนในชุมชน คือ “การสร้างอาชีพหลากหลาย” โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยตนเองและสอดคล้องกับศักยภาพ ทรัพยากร เทคโนโลยีที่เหมาะสมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ในการเพิ่มพูนความรู้ รายได้ ทรัพยากร ความเอื้ออาทร ต่อกัน อันจะนำมาซึ่งความเข้มแข็งของชุมชนภายใต้การพัฒนาอย่างยั่งยืน

ความหมายของเศรษฐกิจชุมชน

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย⁹ ได้ให้ความหมายของ คำว่า เศรษฐกิจชุมชนว่าเป็นระบบความสัมพันธ์ของฐานทรัพยากร (ดิน น้ำ ป่า) ระบบการผลิต ระบบการบริโภค ระบบการจัดการทุน (ทั้งที่เป็นตัวเงินและไม่ใช้เงิน) โดยอาศัยกิจกรรมกลุ่มเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาศักยภาพหรือฟื้นฟูสภาพแวดล้อม คน ครอบครัว ชุมชน และอาชีพ เพื่อยกระดับการกินดีอยู่ดีและการทำมาค้าขายของชุมชนในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ที่ดีของชุมชน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจชุมชนไว้ดังนี้

“เศรษฐกิจ” หมายถึง งานอันเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่ายจ่ายแจกและ การบริโภคใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ของชุมชน

⁹ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2541, หน้า 6.

“ชุมชน” หมายถึง หมู่บ้าน กลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณเดียวกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน

ดังนั้น คำว่า เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง ระบบการผลิต การจำหน่าย การบริโภค และใช้สอยสิ่งต่าง ๆ ร่วมกันของกลุ่มคนที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคมขนาดเล็กที่อยู่ในบริเวณเดียวกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน

เมธี พยอมยงค์ ได้ให้ความหมายของเศรษฐกิจชุมชนไว้ 2 แนวทาง คือ การทำมาหากินโดยจะเป็นเพื่อกินและเพื่อใช้ภายในชุมชนของตนเองหรือชุมชนใกล้เคียงเป็นหลัก หากเหลือจึงจำหน่ายเป็นรายได้ เป็นเศรษฐกิจที่ไม่พึ่งพาตลาดภายนอก ทั้งในการผลิต การจำหน่ายและปัจจัยการผลิตที่จะซื้อ เป็นภูมิคุ้มกันที่สำคัญที่จะส่งผลให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้อย่างสมดุลเป็นฐานที่มั่นคงให้คนในหมู่บ้านมีอยู่มีกินไม่มีหนี้สินมากนัก และแนวทางที่ 2 คือ การทำมาค้าขายที่จำเป็นต้องมีการพึ่งพาตลาดภายนอกเป็นหลักทั้งผลผลิตที่จะขายและปัจจัยการผลิตที่ต้องซื้อเป็นเศรษฐกิจของการแข่งขันเพื่อใช้เปรียบเทียบในทางการค้าจึงมีจุดสำคัญอยู่ที่ประสิทธิภาพการผลิต และคุณภาพผลผลิตพลังการต่อรอง ด้านการตลาด ความเท่าทันในข้อมูลข่าวสารโดยเฉพาะด้านการตลาด¹⁰

กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย¹¹ ได้กล่าวถึงเศรษฐกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลหรือองค์กรชุมชน หรือเอกชนร่วมกิจการ และ/หรือช่วยกันดำเนินงานด้วยตนเองทั้งหมด หรือบางส่วน หรือการรับช่วงงานไปทำจากเอกชนหรือกลุ่มองค์กรอื่น โดยการประสานทำงานกับพหุภาคี กับหน่วยงาน/เอกชนและผู้คนในท้องถิ่น มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่เหมาะสมช่วยเหลือการผลิต การตลาด ทูบ การจัดการร่วมกันในเรื่องเกี่ยวกับการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร การค้าขาย การบริการ การท่องเที่ยว การพัฒนาส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อมุ่งให้เกิดรายได้ส่งผลต่อคน ครอบครัว ชุมชน

ยศ สันตสมบัติ¹² เศรษฐกิจชุมชน คือ ทางเลือกของการพัฒนาที่เน้นการสร้างฐานการผลิต กระบวนการเรียนรู้ ระบบจัดการทรัพยากร การจัดการทุน และตลาดในรูปแบบที่หลากหลายโดยพิจารณาจากศักยภาพของท้องถิ่นเป็นหลัก ชุมชนกับธรรมชาติแวดล้อมจะต้องมีความสัมพันธ์กันในลักษณะที่เน้นความยั่งยืน ความเป็นธรรม คุณภาพชีวิตและประสิทธิภาพของการผลิตไปพร้อมกัน

เศรษฐกิจชุมชน คือ ความเป็นชุมชน เศรษฐกิจชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นชุมชน เศรษฐกิจชุมชนเป็นตัวเชื่อม ประเวศ วะสี¹³ มองว่า “จะต้องมีการ บูรณาการมีความเป็นบูรณาการของชุมชน ทุกอย่างเชื่อมโยงกันหมด อันนี้จะทำให้ไม่สุดโต่งไม่เอาชุมชน ไม่เอาสิ่งแวดล้อม ไม่เอาวัฒนธรรมก็จะเป็นแนวคิดแบบสุดโต่ง ดังนั้นเศรษฐกิจชุมชนต้อง เชื่อมโยงระหว่างเศรษฐกิจครอบครัวกับธุรกิจขนาดใหญ่ เชื่อมโยงกับการส่งออกและการตลาด เข้าด้วยกันให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน” แนวความคิดนี้สอดคล้องกับ ณรงค์ โชควัฒนา¹⁴ ที่มองเศรษฐกิจพอเพียงพึ่งตนเองตามแนวพระราชดำริ คือ การพัฒนาอย่างบูรณาการ โดยไม่มองเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว ต้องมองสังคมด้วย และมองสิ่งแวดล้อมไปพร้อม ๆ กับการพัฒนา เพราะสังคมมีต้นทุนของสังคม สิ่งแวดล้อมมีต้นทุนของสิ่งแวดล้อม

¹⁰ เมธี พยอมยงค์, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2545, 14 กันยายน 2545.

¹¹ กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, แนวทางและหลักเกณฑ์การคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ปี พ.ศ. 2552 (OTOP PRODUCT CHAMPION), (กรุงเทพมหานคร: บีทีเอสเพรส, 2552), หน้า 27.

¹² ยศ สันตสมบัติ, ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน, ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา และศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, (จังหวัดเชียงใหม่: สำนักพิมพ์นพบุรีการพิมพ์, 2542), หน้า 200.

¹³ ประเวศ วะสี, การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา, ชุมชนพัฒนา ปีที่ 1 ฉบับที่ 5, 2530, หน้า 21.

¹⁴ ณรงค์ โชควัฒนา, เศรษฐกิจชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: บรรณสาส์นการพิมพ์, 2542).

สมพันธ์ เตชะอธิก¹⁵ เสนอคำว่าเศรษฐกิจชุมชนที่มีความหมาย ครอบคลุมคำอื่น เช่น เศรษฐกิจชุมชน เศรษฐกิจพอเพียง เศรษฐกิจพึ่งตนเองมีนัยทางหลักการและแนวคิดเหมือนกัน และนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชน นี้ มีนัยของความยั่งยืน 6 ประการ ดังนี้

1. การพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ เริ่มจากสิ่งที่มีอยู่ไม่เป็นหนี้หรือเป็นหนี้น้อย ญาติความต้องการวัตถุเพื่อเพิ่มขีดความสามารถทางการผลิต โดยการศึกษา เรียนรู้ แบ่งปันความรู้ เทคนิคและทรัพยากรด้วยกันเองและภายนอก ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม มีความขยัน หมั่นเพียร ดำรงชีวิตอย่างมีอิสระและศักดิ์ศรี มีความสมดุลทั่วภายในครอบครัวและการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายเกื้อกูลกัน
2. การดูแลสุขภาพของตนเองได้ รู้จักการกินอยู่หลับนอน การพึ่งตนเองทางสุขภาพ ศึกษาหาความรู้สาเหตุอาการทางสุขภาพ
3. การรวมกลุ่มวิเคราะห์ปัญหาและทางเลือกจนนำไปสู่การแก้ไขปัญหาได้ เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในหลากหลายกลุ่ม เปิดเวทีสำรวจปัญหาและทางเลือกที่แก้ไขได้จริงร่วมกัน
4. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยชุมชน ด้วยจิตสำนึกความเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมในการดูแลสุขภาพฟื้นฟูอนุรักษ์และพัฒนา โดยมีหลักคิดคนอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้
5. การดำรงรักษาวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวการอยู่ร่วมกันในครอบครัวและชุมชน โดยไม่ละเลยและให้ความสำคัญกับความเป็นท้องถิ่นที่มีองค์ความรู้ในการดำรงความเป็นชุมชนอย่างยั่งยืน
6. การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับชุมชน เน้นกระบวนการผลิต การแปรรูป ลดการใช้สารเคมี การนำเข้าเครื่องจักรกล พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์และส่งเสริมเทคโนโลยีพื้นบ้าน

แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง

เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองมีแนวคิดที่สำคัญ คือ¹⁶

เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง พฤติกรรมของชุมชนในการใช้ทรัพยากรต่างๆ เพื่อสนองตอบความต้องการของชุมชน โดยเศรษฐกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมที่บุคคลหรือองค์กรชุมชน หรือเอกชนร่วมกิจการ ช่วยกันดำเนินงานด้วยตนเองทั้งหมด หรือบางส่วนโดยประสานทำงานกับ พหุภาคีและผู้คนในท้องถิ่น มีการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและเทคโนโลยีที่เหมาะสมช่วยเหลือการผลิต การตลาด การจัดการร่วมกันในเรื่องเกี่ยวกับการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร การค้าขาย การบริการ การท่องเที่ยว การพัฒนาส่งเสริมวัฒนธรรมในท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดรายได้ ส่งผลต่อบุคคล ครอบครัวและชุมชน

กล่าวโดยสรุป เศรษฐกิจชุมชน หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจของชุมชน ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมทางการผลิต การแปรรูป การขายผลผลิต การซื้อ และการบริโภคในชุมชน อาจจะเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้ และกำไรในชุมชน

แนวทางการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน

ประเวศ วะสี¹⁷ กล่าวถึง แนวทางการส่งเสริมกิจกรรมเศรษฐกิจ ชุมชนไว้ 10 ประการ ดังนี้

1. นโยบายและกระแสสังคม เนื่องจากเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน และเศรษฐกิจ ชุมชนเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่ออนาคตประเทศ ควรที่ทุกฝ่ายในสังคมควรจะศึกษาให้เข้าใจและรณรงค์เคลื่อนไหวให้เกิดเป็น

¹⁵ สมพันธ์ เตชะอธิก, การวิจัยเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ใน เอกสารประกอบการเสวนา ทางวิชาการ เรื่อง “การวิจัยเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น : ภาคเหนือ” จัดโดยคณะกรรมการ สภาวิจัยแห่งชาติ สาขาเศรษฐศาสตร์ และสำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ ร่วมกับคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ วันพฤหัสบดีที่ 4 กรกฎาคม 2545 ณ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์, หน้า 4.

¹⁶ ภัทรธิดา ผลงาม, ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์, (เลย: รุ่งแสงธุรกิจการพิมพ์, 2547).

¹⁷ ประเวศ วะสี, การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา, ชุมชนพัฒนา ปีที่ 1 ฉบับที่ 5, 2530, หน้า 51-57.

ทิศทางและกระแสวิกฤต การแสวงหาจะขับเคลื่อนนโยบายและการกระทำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนและเศรษฐกิจชุมชน

2. สำรวจผังชุมชนและเครือข่ายในแต่ละจังหวัด ควรมีการสำรวจและทำผัง (Mapping) ให้ทราบว่ามีชุมชนและเครือข่ายของชุมชนที่เข้มแข็งอยู่แล้วอย่างไรบ้าง ในเรื่องอะไร เพื่อจะได้สนับสนุนได้ถูกต้องและเพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชาวบ้านในที่อื่น ๆ เพื่อให้มีชุมชนเข้มแข็งขยายตัวเพิ่มขึ้น

3. ส่งเสริมการขยายตัวเครือข่ายชุมชน ส่งเสริมให้หมู่บ้านอื่นหรือตำบลอื่น เรียนรู้จากเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง ถ้ามีผังชุมชนเข้มแข็งก็ทราบว่าจะไปเรียนรู้เรื่องอะไรจากที่ไหนได้บ้าง ถ้าเข้าใจตรงกันและใช้ผังเดียวกันการส่งเสริมนี้จะทำโดยหน่วยงานใดก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นกระทรวงมหาดไทย เกษตร ศึกษา สาธารณสุข องค์กรพัฒนาเอกชน พระ และภาคธุรกิจ

4. สร้างศูนย์บริการวิชาการเบ็ดเสร็จ (One -Stop Service) เมื่อชาวบ้านรวมตัวกันทำกิจกรรม เช่น เกษตรผสมผสาน หรือการค้าขายต้องหาความรู้ทางวิชาการด้วยความยากลำบาก เช่น จะเริ่มต้นอย่างไร จะได้พันธุ์จากที่ไหน ขุดสระอย่างไร ค่าขายอย่างไร คุณภาพดิน คุณภาพน้ำ ฯลฯ เพราะแหล่งวิชาการอยู่ห่างไกลและกระจัดกระจายในแต่ละอำเภอควรมีศูนย์บริการวิชาการเบ็ดเสร็จ ทั้งเรื่องเกษตร อุตสาหกรรมชุมชน การค้าขาย รวมกันอยู่ที่เดียว โดยใช้กำลังคนที่มีอยู่แล้วมารวมกันที่นี้

5. เชื่อมต่อการค้าขาย ชุมชนมีกำลังน้อยและช่วงสั้น ควรมีการเชื่อมต่อให้มีกำลังและมีช่วงยาวขึ้น โดยกระทรวงมหาดไทยจัดลานค้าในระดับอำเภอทุกอำเภอ ให้เกษตรกรสามารถนำผลิตผลของเขามาขาย บริษัทใหญ่ ๆ เพื่อชุมชน สามารถรับผลิตผลของ ชุมชนไปขายศูนย์การค้าในเมืองและส่งออกต่างประเทศ ระบบการค้าขายเชื่อมต่อเช่นนี้จะทำให้หน้าที่เป็นระบบข้อมูลข่าวสารให้ชุมชนว่าอะไรขายได้ อะไรขายไม่ได้ ราคาเท่าไร

6. สื่อเพื่อสังคม รัฐบาลควรส่งเสริมสนับสนุนและใช้กฎหมาย ให้สื่อต่างๆ ทำความเข้าใจเรื่องชุมชนและสื่อเรื่องชุมชน ตลอดจนให้มีวิทยุชุมชนที่ชุมชนจะใช้สื่อสารกันไปได้เพื่อสังคมหรือสื่อสารเพื่อชุมชนนี้จะทำให้เกิดกระแสวิกฤต และเป็นเครื่องมือเรียนรู้ของชุมชนที่จะทำให้ชุมชนเข้มแข็งโดยรวดเร็ว

7. ปรับวิธีงบประมาณและตั้งกองทุนเพื่อชุมชนมีกำลังทางราชการที่ทำงานในชุมชนเป็นอันมาก แต่กำลังเหล่านี้เอากลับมาเป็นตัวตั้งมากกว่าเอาชุมชนเป็นตัวตั้ง จึงไม่ค่อยได้ผลเกิดความสูญเสียเปล่ามาก ไม่ประสานกันในพื้นที่ ควรมีการปรับวิธีการงบประมาณให้เอาพื้นที่หรือชุมชนเป็นตัวตั้งกองทุนเพื่อชุมชนที่เป็นอิสระและมีประสิทธิภาพ จะเป็นเครื่องมือให้ชุมชนเข้มแข็ง

8. ออกกฎหมายเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มีโครงสร้างที่จะส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ควรมีการศึกษาให้ดีและนำมาออกกฎหมายให้มีการปฏิบัติ รวมทั้งการศึกษาโครงสร้างและกระบวนการที่จะส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน ยกเลิกกฎหมายที่ขัดกับบัญญัติกฎหมายที่ส่งเสริม

9. การฝึกอบรมทักษะการสร้างความเป็นชุมชน ในการส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มสร้างความเป็นชุมชนทั่วประเทศ ต้องการผู้ที่มีทักษะเป็นจำนวนมาก ในขั้นต้นควรรวมกำลังกันให้การฝึกอบรมอย่างเข้มข้นกับคนจำนวนหนึ่งประมาณ 100-200 คน เพื่อเป็นกำลังใจในการประสานงานในระยะต่อไป ควรมีการตั้งศูนย์วิจัยและพัฒนาทักษะการสร้างความเป็นชุมชนในมหาวิทยาลัยทุกแห่ง รวมทั้งองค์กรพัฒนาเอกชน ภาคธุรกิจ หรือแม้หน่วยราชการ ศูนย์เหล่านี้ควรรวบรวมความรู้เกี่ยวกับวิธีการที่ส่งเสริมให้คนทำงานแบบรวมกลุ่ม

10. การวิจัยเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนและการประเมินผล กิจกรรมตั้งแต่ 1 ถึง 9 ล้วนต้องการการวิจัยเพื่อสร้างความรู้และเอาความรู้ไปใช้จะได้ทำงานได้ ถูกต้อง ควรมีการเพิ่มงบประมาณ การวิจัยเพื่อความเข้มแข็งของชุมชน โดยมีกลไกการจัดการที่อิสระ และมีคุณภาพ

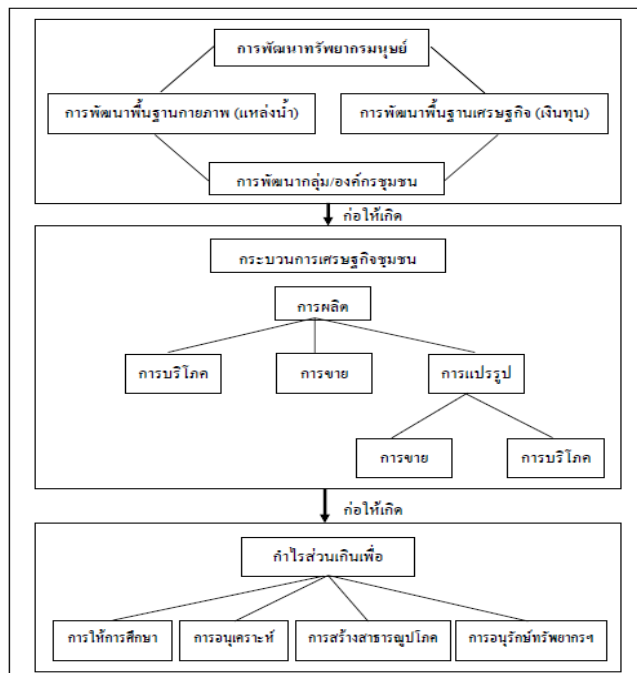
ปัจจัยเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชน

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย¹⁸ ได้กล่าวถึงปัจจัยที่เสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนที่เป็นจริง ดังนี้

1. การวิเคราะห์สถานการณ์ จะต้องร่วมมือกันระหว่างชาวบ้าน ผู้นำ ชาวบ้าน นักพัฒนา นักวิชาการ ในเรื่อง คอยสนใจและความร่วมมือของชุมชน รอบตัวความต้องการของผู้บริโภคและตลาด
2. การเตรียมคนที่จะเข้ามาร่วมทำกิจกรรม เพื่อร่วมกันสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชน
3. การสร้างกติการ่วมของผู้นำชาวบ้าน และภาคีผู้บริโภค โดยมีการจัดสรรความรับผิดชอบ ระดมทุน การผลิต แปรรูป การค้า การใช้ทุน และอื่น ๆ อันเป็นกติกาที่ตกลงร่วมกัน
4. การระดมหุ้นและทุนจากชุมชน ในรูปของการออมทรัพย์ อันเป็นการระดมหุ้นและในรูปของทุน แล้วนำเงิน มาลงทุนในการทำกิจกรรมต่าง ๆ รวมทั้งการระดมทุนจากภายในชุมชน อันทำให้กิจกรรมเกิดความยั่งยืน
5. การควบคุมคุณภาพสินค้า มีการควบคุมคุณภาพที่มีระดับ ความสม่ำเสมอ โดยการควบคุมการผลิต และ กระบวนการคัดเลือกผลผลิต/ สินค้าที่มีประสิทธิภาพ
6. การแบ่งผลกำไรตามกติกา ตามกติกาที่กลุ่มได้ร่วมกันจัดตั้งขึ้น การมีพี่เลี้ยงที่ไว้วางใจกันได้ เพื่อช่วย วิเคราะห์สภาพปัญหา สถานการณ์การผลิต การแปรรูป การค้า และเทคนิควิธีการต่างๆ อาจจะเป็นนักวิชาการ เจ้าหน้าที่ภาครัฐ ภูมิปัญญาชาวบ้านและผู้เชี่ยวชาญ ต่าง ๆ

มงคล ตำนานินทร์¹⁹ ได้กล่าวถึงปัจจัยผลักดันเศรษฐกิจชุมชน กระบวนการเศรษฐกิจชุมชนและกำไรจาก ส่วนเกินเศรษฐกิจชุมชน ดังนี้

ปัจจัยผลักดันเศรษฐกิจชุมชน

(ภาพที่ 2): แผนภูมิแสดงการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน²⁰

¹⁸ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง: แนวคิดและยุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ส่วนท้องถิ่น, 2541, หน้า 133-135.

¹⁹ มงคล ตำนานินทร์, เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองเชิงระบบ, กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดดูเคชั่น, 2541, หน้า 27.

²⁰ เรื่องเดียวกัน

1. ปัจจัยผลักดันเศรษฐกิจชุมชน

ปัจจัยต่อไปนี้อาจถือว่าเป็นปัจจัยที่จำเป็นยิ่งที่จะเป็นแรงผลักดันให้เกิดเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่ หากจะเลยจะทำให้กิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนเกิดขึ้นยากและไม่ยั่งยืนด้วย

1.1 การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

1) การพัฒนาผู้นำเศรษฐกิจชุมชนในพื้นที่ ให้มีความรู้และสามารถในการวิเคราะห์ความจำเป็นที่ต้องทำการผลิต การแปรรูป การค้า และการติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอก ความสามารถในการระดมคน เงินทุน การบริหาร และการจัดการกระบวนการผลิต การแปรรูป และการใช้ทุน

2) การพัฒนาชาวบ้าน ที่สนใจในกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนนั้นให้มีความรู้และความสามารถด้านเทคนิคการผลิตและ การแปรรูป และ

3) การพัฒนาเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้อง ให้รู้สึกซึ่งในอุดมการณ์และเทคนิคการกระตุ้นเชื่อมประสานเพื่อเศรษฐกิจชุมชน

1.2 การพัฒนากลุ่มและองค์กรชุมชน ต้องเข้าใจว่าการสร้างกลุ่มและดำเนินกิจกรรมในรูปกลุ่มที่มีผู้นำชาวบ้านและผู้เกี่ยวข้องร่วมกันทำงานเป็นหัวใจของเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งการทำงานโดยวิธีการนี้สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทยที่คนชนบทยังเกื้อหนุนกันและกัน และสอดคล้องกับข้อจำกัดทางเศรษฐกิจของคนในชนบท เพราะต่างฝ่ายต่างก็มีทุนทรัพย์และเครื่องมือการทำกินที่ไม่มากนัก

1.3 การพัฒนาพื้นฐานเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้มาซึ่งเงินทุนว่าเงินทุนที่ได้จากการระดมทุนภายในหมู่บ้าน จากชาวบ้านผู้สนใจจริงจึงในการผลิตและการแปรรูปจะถูกนำไปใช้อย่างสมเหตุสมผล มีความต่อเนื่องและไม่ค่อยเสียหายจากการคดโกงด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่งผิดกับเงินทุนที่รัฐสนับสนุนผ่านหน่วยงานราชการและเงินของภาคเอกชนที่ถูกนำไปใช้อย่างไม่ระมัดระวัง เพราะชาวบ้านมักถือว่าไม่ใช่เงินของเขา การได้มาซึ่งเงินทุนอาจได้จากกิจกรรมออมทรัพย์ การระดมหุ้น การระดมทุน การตั้งธนาคารหมู่บ้านหรือจากการรับทุนช่วยเหลือจากภายนอกสมทบกับทุนภายในชุมชนนั้น

1.4 การพัฒนาพื้นฐานกายภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งน้ำเพื่อการบริโภคและการผลิต มีผู้กล่าวไว้ว่าในช่วงฤดูแล้งหรือกระทั่ง ฤดูฝนขาดช่วง ชาวบ้านส่วนใหญ่จะใช้เวลากับการหาน้ำเพื่อกินเพื่อใช้ด้วยความลำเค็ญ เมื่อขาดน้ำคนหนุ่ม-สาว และคนที่ยังมีร่างกายแข็งแรงจะอพยพหางานทำนอกพื้นที่ ดังนั้นจะหวังให้ชาวบ้านทำกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนอย่างเนื่องย่อมเป็นไปได้ยากยิ่ง

2. กระบวนการเศรษฐกิจชุมชน

เมื่อได้เหตุปัจจัยทั้ง 4 ข้างต้นนั้นแล้วกระบวนการเศรษฐกิจชุมชนก็พร้อมจะดำเนินการได้ ในการนี้จะเห็นกิจกรรมการผลิต การบริโภค การแปรรูป และ การขาย (ในหมวดเศรษฐกิจชุมชน) ดำเนินไปอย่างเป็นรูปธรรม หนึ่งหากพื้นที่ใดมีปัจจัยที่จำเป็นยิ่งพร้อมแล้วก็อาจดำเนินกระบวนการเศรษฐกิจชุมชนได้เลย แต่ในความจริงนั้นคงหาพื้นที่ที่มีความพร้อมเช่นนั้นยาก อาจมีปัจจัยบางอย่างที่ยังไม่ดีพอก็ต้องพัฒนาปัจจัยนั้นๆ ก่อนแล้วจึงค่อยดำเนินการผลิตต่อไป เพื่อความเข้าใจในกระบวนการเศรษฐกิจชุมชนนี้จะขอขยายความพร้อมยกตัวอย่างที่เกิดขึ้นจริงในภาคอีสาน กล่าวคือกิจกรรมในกระบวนการนี้อาจจำแนกได้ดังต่อไปนี้

2.1 ผลิตภัณฑ์จากผ้า เช่น การทำผ้าฝ้ายทอมือย้อมสีธรรมชาติ ผ้าไหม มัดหมี่ ผ้าขาวม้า ผ้าโสร่ง และ กระเป๋าชนิดต่างๆ

2.2 ผลิตภัณฑ์ตัดเย็บเสื้อผ้า เช่น การตัดเย็บเสื้อผ้าและผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ภายในบ้านและสำนักงาน และ เสื้อผ้าเครื่องแบบของพนักงานบริษัท และข้าราชการ

2.3 ผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่และหวาย เช่น ตะกร้า เข่ง กระจาด เสื่อหวาย กล่องข้าว กระดัง และหัตถกรรมไม้ไผ่

2.4 ผลิตภัณฑ์อาหารและการแปรรูป เช่น ผัก ผลไม้ ที่ปลอดสารเคมี ผลิตภัณฑ์จากผลไม้พร้อมดื่ม หัวเชื้อ เครื่องดื่มเข้มข้นไวน์จากผลไม้ชนิดต่างๆ (เช่น มะยม มะเฟือง มะขาม สับปะรด เป็นต้น) สมุนไพรผง ข้าวปลอดสารพิษ และน้ำตาลก้อนปลอดสารเคมี

2.5 ผลิตภัณฑ์วัสดุ เช่น เครื่องปั้นดินเผา ผลิตภัณฑ์โลหะ (เช่น มีด เสียม เคียว ขวาน จอบ) ผลิตภัณฑ์เครื่องเงิน ผลิตภัณฑ์เครื่องหนัง ผลิตภัณฑ์วัสดุก่อสร้าง (เช่น อิฐบล็อกจาก อิฐทนไฟ กระเบื้องมุงหลังคา และกรอบประตูหน้าต่างเหล็ก)

3. กำไรส่วนเกินจากเศรษฐกิจชุมชน

สะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มชาวบ้านที่ทำกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนและได้ผลดี จะมีกำไรส่วนเกินซึ่งได้หักค่าใช้จ่าย ออกแล้ว คณะกรรมการดำเนินงานจะแบ่งส่วนกำไรเพื่อสนับสนุนกิจกรรมในชุมชนโดยไม่เรียกเงินคืนในภายหลัง กิจกรรมที่มักได้รับการอุดหนุนได้แก่

3.1 การให้การศึกษ แก่เยาวชนในระบบโรงเรียนในรูปแบบของหนังสือเรียน อาหารกลางวัน อุปกรณ์กีฬา อีกทั้งได้ให้การอุดหนุนในรูปแบบการศึกษา ดูงาน การพัฒนา แก่เยาวชนและชาวบ้าน

3.2 การให้ความอนุเคราะห์ในชุมชน แก่เยาวชนหญิง-ชายที่เมื่อออกจากการศึกษาภาคบังคับแล้วต้องการมีเงินทุนเพื่อประกอบอาชีพ แก่คนชราในรูปแบบการให้เงินช่วยเหลือการรักษาพยาบาล และแก่คนพิการในรูปแบบการสนับสนุนกิจกรรมที่เหมาะสมกับเขาเหล่านั้น

3.2 การสร้างสาธารณูปโภค โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการสร้างประปาหมู่บ้าน การสร้างถนนคอนกรีตขนาดเล็ก และการขุดสระ โดยทั้งหมดไม่ได้ใช้ งบประมาณแผ่นดินโดยผ่าน องค์การบริหารส่วนตำบล หากแต่ได้จากการแบ่งกำไรจากกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน และกิจกรรมเศรษฐกิจมาสนับสนุน (ในหมวดสาธารณูปโภค)

3.3 การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ กลุ่มพัฒนาอาชีพจำนวนมากไม่น้อยในปัจจุบันนี้ได้ให้ความสำคัญของการอยู่ร่วมกันระหว่างคนในชุมชนกับทรัพยากรดิน น้ำ และป่า กลุ่มเหล่านี้ได้สนับสนุนทุนบางส่วนร่วมกับโรงเรียน ชุมชน และหน่วยงานจากภายนอกส่งเสริมเยาวชนในชุมชนร่วมกิจกรรม เพื่อให้เขาเหล่านั้นเห็นคุณค่ากับทรัพยากรดังกล่าว

สรุปได้ว่า ปัจจัยการเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมี การวิเคราะห์สถานการณ์ การเตรียมความพร้อมทั้งชาวบ้าน การระดมทุนทั้งทุนทางสังคมและ การระดมทุน มีการวางระเบียบอย่างง่าย ๆ ในการบริหารจัดการ ทั้งนี้จะต้องวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ผลักดันของเศรษฐกิจชุมชน เช่น การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ภายภาคเศรษฐกิจ และการพัฒนากลุ่ม/ องค์การชุมชน ที่ก่อให้เกิดกระบวนการของเศรษฐกิจชุมชน และการจัดสรรส่วนเกินจากการทำกิจกรรม เพื่อจัดสรรเป็นสวัสดิการของชุมชนในด้านต่าง ๆ อันเป็นหนทางที่สร้างความเข้มแข็งให้แก่กลุ่มเศรษฐกิจหรือชุมชน ที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาอาชีพ และ การกระจายรายได้ให้แก่ประชาชนในชุมชนนั่นเอง

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม²¹ ได้เสนอ แนวความคิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนไว้อย่างน่าสนใจว่า การพัฒนาเศรษฐกิจระดับชุมชน ซึ่งถือเป็น “เศรษฐกิจรากฐาน” ที่มีความสำคัญยิ่งจึงควรส่งเสริมการสร้างเสริมความเข้มแข็งในระบบเศรษฐกิจของชุมชน และสนับสนุนการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายระหว่างองค์กรท้องถิ่นด้วยกัน ได้แก่ องค์กรเชิงปกครอง องค์กรเชิงทุนของชุมชน องค์กรเชิงกลุ่มอาชีพของชุมชน ทั้งในระดับแนวราบ คือ ท้องถิ่น และระดับแนวตั้ง คือ ระดับภาค และระดับประเทศ ให้สามารถมีส่วนร่วมในการสร้าง กิจกรรมทางธุรกิจให้มีความมั่นคงแข็งแรง สามารถสร้างกำไรคุ้มภัยผลกระทบกระเทือนจากเศรษฐกิจมหภาคหรือเศรษฐกิจโลก

²¹ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม, แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: เอดิสันเพรส โปรดักส์, 2542), หน้า

ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์²² ได้เสนอแนวความคิดการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนว่า การพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นให้มั่นคง โดยเริ่มต้นจากการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์การพัฒนาแบบแยกส่วน (Split type development) ไปสู่การพัฒนาอย่างบูรณาการ (Holistic approach) ซึ่งทุกส่วนมีความเชื่อมโยงกันว่าเมืองและชนบทที่ไม่สามารถแยกส่วนจากกันได้ ในการพัฒนาเกษตรกรรม อุตสาหกรรม และการบริการก็เกี่ยวกัน ขณะเดียวกันควรสร้างโอกาสการเรียนรู้ให้แก่คนในชุมชน คือ “การสร้างอาชีพหลากหลาย” โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยตนเองและสอดคล้องกับศักยภาพ ทรัพยากร ภูมิปัญญา ท้องถิ่น เพื่อก่อให้เกิด “ผลประโยชน์” ในการเพิ่มพูนความรู้ รายได้ ทรัพยากร และความเอื้ออาทรต่อกัน

แนวทางในการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน

ปัจจุบันองค์การสหประชาชาติได้หันมาสนับสนุนแนวคิดที่ว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืนนอกจากแนวโน้มสู่ความคิดเรื่องการพัฒนาการแบบยั่งยืนแล้ว ได้มีแนวโน้มที่จะปรับแผนพัฒนาการใหม่ที่เน้นในเรื่อง การพัฒนาคน พัฒนาทางด้านจิตใจ และรวมทั้งการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเมื่อนำมาปรับใช้กับ แนวทางในพัฒนาสังคมแบบยั่งยืน สามารถจำแนกออกเป็น 3 แนวทางดังนี้

แนวทางด้านที่หนึ่ง คือ แนวยุทธศาสตร์พุทธศาสนา ซึ่งกลุ่มนักคิดในแนวนี้นี้ที่สำคัญคือ ท่านพุทธทาสภุมณชิ โภท และสำนักสันติอศอก แนวยุทธศาสตร์นี้ได้นำเอาหลักพุทธศาสนาเข้ามาปรับใช้ทางปรัชญา และนำหลักพุทธศาสนามาเสนอเป็นเป้าหมายของการพัฒนา โดยในทางปรัชญาจะเน้นที่ความสุขทางจิต ต้องพัฒนามนุษย์ทั้งด้านจิตใจ และสติปัญญา ความสุขของมนุษย์นั้นไม่ได้อยู่ที่รูปวัตถุภายนอก ดังนั้นแนวคิดนี้จะเน้นเรื่องความรักและการเป็น ผู้ให้

แนวทางที่สอง คือแนวยุทธศาสตร์แบบเศรษฐศาสตร์การเมือง ยุทธศาสตร์นี้วางอยู่บนหลักคิดและปรัชญาแบบ Marxism ที่เน้นความเชื่อแบบวัตถุนิยม และหลักโตอะเล็กติก โดยมีความเชื่อว่า โลกและสังคมมีกฎเกณฑ์การพัฒนาที่แน่นอน ไม่ได้ขึ้นอยู่กับความปรารถนา ทางจิตใจของมนุษย์ ดังนั้นจะเข้าใจการวิวัฒนาการได้ต้องเข้าถึงกฎวิวัฒนาการทางสังคม นั่นคือที่มาของหลักวิวัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ซึ่งแนวคิดนี้เสนอว่า ประวัติศาสตร์มีการวิวัฒนาการอย่างเป็นขั้นตอนจากสังคมที่ไม่มีชนชั้น สู่สังคมที่มีชนชั้น และในที่สุดก็จะวิวัฒนาการกลับสู่สังคมที่ไม่มีชนชั้นอีกครั้ง

แนวทางที่สาม คือ ยุทธศาสตร์วัฒนธรรมชุมชน หลักแนวคิดที่เป็นพื้นฐานของยุทธศาสตร์วัฒนธรรมชุมชนนี้ ส่วนหนึ่งมาจากปรัชญาพุทธศาสนาที่ปฏิเสธพัฒนาการที่เน้นการพัฒนาในด้านวัตถุ (การขยายตัวของ GNP: Gross National Product) ถือเอาความสุขสูงสุดของมนุษย์เป็นเป้าหมาย หรือที่เรียกว่า Human-Centered Development อีกส่วนหนึ่งมาจากแนวคิด ทางเศรษฐศาสตร์การเมืองโดยเฉพาะวิธีการแก้ไขปัญหา แต่ต่างจากหลักเศรษฐศาสตร์การเมือง ตรงที่ให้ความสำคัญต่อชนบทและด้านวัฒนธรรมค่อนข้างมาก

เปรียบเทียบเศรษฐกิจชุมชนและเศรษฐกิจทุนนิยม

สาเหตุที่กล่าวให้เห็นถึงความแตกต่างนี้จะชี้ให้เห็นว่าระหว่างเศรษฐกิจชุมชนกับเศรษฐกิจทุนนิยมมีความแตกต่างกันอย่างไรบ้างเพื่อที่จะให้ผู้อ่านบทความนี้สามารถวิเคราะห์ว่าแนวคิดของไทยกับตะวันตก มีความต่างกันอย่างไร ซึ่งในเศรษฐศาสตร์การเมืองพยายามที่จะบอกถึงความเอารัดเอาเปรียบ การขูดรีด วาทกรรมเพื่อให้ประเทศที่มีศักยภาพที่อ่อนแอกว่าเชื่อตามแนวคิดเศรษฐกิจทุนนิยม

²²ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์, มูลนิธิพลังนิเวศและชุมชน. เศรษฐกิจชุมชน: ความหมายฐานคิด แนวทางปฏิบัติ, 2541, ค้นเมื่อ 20 มิถุนายน 2559, จาก http://sites.google.com/site/banrainarao/column/commu_econ_02, หน้า 65.

1. ประสิทธิภาพการจัดสรรทรัพยากร (Efficiency in Resource Allocation)

เศรษฐกิจทุนนิยม = ให้ความสำคัญกับระบบตลาด กลไกราคาเป็นเครื่องมือจัดทรัพยากร ราคาจะเป็นตัวตัดสินว่าจะผลิตอะไรมากน้อยเพียงใด โดยมีกำไรเป็นสิ่งจูงใจ สินค้าทุกชนิดถูกตีราคาเป็นเงิน มักเกิดความไม่ยุติธรรมในเรื่องการกระจายแบ่งปันระหว่างชนบทกับเมือง

เศรษฐกิจชุมชน = ไม่ได้อิงกลไกราคา ไม่ได้มุ่งแสวงกำไร ใช้ทรัพยากรที่หาได้ในท้องถิ่น แลกเปลี่ยนการใช้งาน มีการพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองในชุมชน ไม่มุ่งขยายออกนอกสู่ชุมชน จึงใช้ทรัพยากรไม่มาก

2. การประหยัดต่อขนาด (Economic of Scale)

เศรษฐกิจทุนนิยม = ใช้ปัจจัยแปรผัน (แรงงาน) ในขนาดที่เหมาะสมกับปัจจัยคงที่ (ขนาดโรงงาน หรือเครื่องจักร) เพื่อให้ประหยัดต้นทุนหรือทำให้ได้รับต้นทุนต่ำที่สุด

เศรษฐกิจชุมชน = ไม่ได้พิจารณาการประหยัดต้นทุนการผลิตจากเครื่องจักร โรงงานและเทคโนโลยีที่ใช้ แต่เป็นการประหยัดที่เกิดจากการเน้นความพอดีและพอเพียง โดยผลิตเพื่อพอกินพอใช้ เมื่อเหลือจึงขาย

3. การประหยัดต้นทุนแรงงาน (Labour-Cost Saving)

เศรษฐกิจทุนนิยม = ใช้เครื่องจักรทดแทนแรงงานหรือใช้แรงงานรับจ้างราคาถูก

เศรษฐกิจชุมชน = ใช้แรงงานของครัวเรือนและมีการแลกเปลี่ยนแรงงาน เช่น การลงแขกหรือการแลกเปลี่ยนแรงงาน ซึ่งช่วยให้ประหยัดต้นทุนแรงงาน

4. ประสิทธิภาพการบริโภค (Consumption Equilibrium)

เศรษฐกิจทุนนิยม = ประสิทธิภาพการบริโภคสูงสุดอยู่ที่ระดับบรรทัดประโยชน์ (Unility) สูงสุด ซึ่งระดับนี้อาจกลายเป็นการบริโภคที่มีความสิ้นเปลืองสูญเปล่าเกินความจำเป็นก็ได้ เพราะการบริโภคเหลือทิ้ง ๆ ขว้าง ๆ อาจเกิดประสิทธิภาพได้ในระบบทุนนิยม ถ้าหากได้สร้างความพึงพอใจสูงสุดให้ผู้บริโภคแล้ว

เศรษฐกิจชุมชน = ประสิทธิภาพอยู่ที่การใช้สอยบริโภคตามความจำเป็น บริโภคแต่พอดี ไม่เหลือทิ้งขว้างยึดหลักสันโดษในการแสวงหาบริโภค เน้นการบริโภคตามสมควร และมีการแบ่งปันให้เพื่อนบ้าน ชุมชนข้างบริโภค (การแบ่งปันซึ่งกันและกัน)

5. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development)

เศรษฐกิจทุนนิยม = ให้ความสำคัญกับมนุษย์ในฐานะเป็นทรัพยากรการผลิตจึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในด้านความสามารถในการผลิต (Productivity) ไม่ได้ให้ความสำคัญแก่จิตวิญญาณของมนุษย์ โดยจะมีการฝึกอบรมและพัฒนาฝีมือ

เศรษฐกิจชุมชน = เน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จากความรู้ดั้งเดิมที่สั่งสมมา หรือ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” โดยมีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในวิถีชีวิตชุมชนมีความยั่งยืน และรับมือกับการเปลี่ยนแปลงยุคโลกาภิวัตน์ได้

6. ระบบตลาด (Trading System)

เศรษฐกิจทุนนิยม = การซื้อขายแลกเปลี่ยนเป็นไปตามกลไกตลาด หรือกลไก อุปสงค์-อุปทาน ที่ถูกควบคุมโดยนายทุน ระบบตลาดที่เป็นจริงมักจะมีการผูกขาดตัดตอนระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค โดยพ่อค้าคนกลางที่มุ่งกำไรสูงสุด กลไกตลาดบางครั้งทำให้เกิดความไม่สมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทานได้

เศรษฐกิจชุมชน = ตลาดชุมชน ที่ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายเพื่อซื้อขาย แลกเปลี่ยนซื้อขายเท่านั้น หากแต่เป็นสถานที่ซื้อขาย พบปะผู้คน หรือแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เช่น ตลาดนัด กลุ่มทอผ้า ตลาดหมู่บ้าน ตลาดตำบล ตลาดเทศบาล ตลาดชุมชนที่รับซื้อของป่า ศูนย์กระจายสินค้าขององค์การบริหารส่วนตำบล เป็นต้น

7.ดุลยภาพระหว่างการออมและการลงทุน (Saving-Investment Balance)

เศรษฐกิจทุนนิยม = ต้องการให้เกิดสมดุลระหว่างการออมและการลงทุนเพื่อให้การขยายตัวของเศรษฐกิจไม่สะดุด ชะงัก เพราะถ้าเงินออมน้อยกว่าการลงทุน จะขาดแคลนเงินออม ต้องพึ่งการลงทุนจากต่างประเทศหรือถ้าลงทุนน้อยกว่าการออม เศรษฐกิจจะหดตัว

เศรษฐกิจชุมชน = เน้นความพอเพียง และสะสมทุนจากส่วนที่เหลือบริโภค หรือส่วนเกินการผลิตของชุมชน โดยอาจมีการจัดการในรูปของกลุ่มออมทรัพย์ หรือธนาคารชุมชน

8.กลไกระบบเศรษฐกิจ (Economic Mechanism)

เศรษฐกิจทุนนิยม = กลไกเศรษฐกิจมีลักษณะมุ่งแสวงหากำไรจากหน่วยเศรษฐกิจอื่นตลอดเวลา เช่น กลไกทุนนิยมของเมืองมุ่งซูตริตเอาต์เอาเปรียบชนบท เช่น พ่อค้าคนกลางกดราคารับซื้อการเกษตรจากเกษตรกรทำให้ทรัพยากรในชุมชนถูกทำลายอย่างรวดเร็ว หรือกรณีทุนค้าปลีกร้าข้ามชาติ กลไกเศรษฐกิจแบบทุนนิยมมีลักษณะแข่งขันและทำลายผู้อื่นทำนองเดียวกับลัทธิ Darwinism

เศรษฐกิจชุมชน = มีลักษณะพึ่งพาเกื้อกูลกันในชุมชน เมื่อใดที่วิกฤตจะปลุกกระตุ้นให้วิถีชุมชนตื่นตัวและร่วมกันสร้างความเข้มแข็งขึ้นเพื่อปกป้องตนเองได้ เช่น กรณีที่เกิดวิกฤตเศรษฐกิจ ปี 2540 ทำให้เศรษฐกิจชุมชนเริ่มมีบทบาทมากยิ่งขึ้นและชาวบ้านเริ่มหันมาพึ่งตนเอง และพึ่งพากันมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง: แนวคิดและยุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2541.

กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย. แนวทางและหลักเกณฑ์การคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ปี พ.ศ. 2552 (OTOP PRODUCT CHAMPION). กรุงเทพมหานคร: บีทีเอสเพรส, 2552.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. แนวคิดเศรษฐกิจชุมชนเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2544.

ชลิดา เพียรสร้าง. รายงานการวิจัยอิสระ เรื่อง การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาอำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด. รายงานวิจัยอิสระ คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2554.

ณรงค์ โชควัฒนา. เศรษฐกิจชุมชน. กรุงเทพมหานคร: บรรณสาส์นการพิมพ์, 2542.

ประทีป วีรพัฒนนิรันดร์. มูลนิธิพลังนิเวศและชุมชน. เศรษฐกิจชุมชน: ความหมายฐานคิด แนวทางปฏิบัติ. 2541. ค้นเมื่อ 20 มิถุนายน 2559, จาก http://sites.google.com/site/banrainarao/column/commu_econ_02

ประเวศ วะสี. การสร้างสรรค์ภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา. ชุมชนพัฒนา ปีที่ 1 ฉบับที่ 5. 2530.

ไพฑูริย์ วัฒนศิริธรรม. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน. กรุงเทพมหานคร: เอ็ดดิสันเพรส โปรดักส์, 2542.

ภัทรธิดา ผลงาม. ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์. เลย: รุ่งแสงธุรกิจการพิมพ์, 2547.

มงคล ตำนานินทร์. เศรษฐกิจชุมชนเชิงระบบ: หลักการและแนวการปฏิบัติในเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง: แนวความคิดและยุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย กรมการปกครอง, 2541.

มงคล ตำนานินทร์. เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองเชิงระบบ. กรุงเทพมหานคร: ซีเอ็ดยูเคชั่น, 2541.

เมธี พยอมยงค์. สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2545. 14 กันยายน 2545.

ยศ สันตสมบัติ. ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา และศูนย์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. จังหวัดเชียงใหม่: สำนักพิมพ์นพบุรีการพิมพ์, 2542.

สมพันธ์ เตชะอธิก. การวิจัยเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ใน เอกสารประกอบการเสวนา ทางวิชาการ เรื่อง “การวิจัย
เศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น : ภาคเหนือ”. จัดโดยคณะกรรมการ สภาวิจัยแห่งชาติ สาขาเศรษฐศาสตร์ และสำนักงาน
คณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ ร่วมกับคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร วันพฤหัสบดีที่ 4 กรกฎาคม
2545 ณ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.

สังสิต พิริยะรังสรรค์. เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเองฉบับมหาดไทย: ประเทศยากจนประชาชนมั่งคั่ง. ในเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง:
แนวความคิดและยุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงมหาดไทย กรมการปกครอง, 2541.

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. 2541.

สุเทพ พันประสิทธิ์. เอกสารคำสอนวิชา “เศรษฐกิจพอเพียง”. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, 2555.

โสภณ สุภาพงษ์. เศรษฐกิจพอเพียงทางรอดสังคมไทย. นิตยสารสารคดีครอบครัว (กันยายน) 2541)